

Tollbamondás kulcsa

Irinyi Jánost általában a zajtalanul gyúló foszforos gyufa feltalálójaként tartják számon. Születésének helye és időpontja is bizonytalan. Egyesek szerint 1817-ben a Bihar megyei Albison, az Érmelléki-hegylánc belső oldalán lévő kistelepülésen látott napvilágot. Édesapja, Irinyi János, a báró Mandel család nagylétai uradalmának tisztartója volt.

Iskoláit Nagyváradon és Debrecenben végezte. 19 éves korában már a bécsi műegyetemen tanult kémiát, majd Berlinbe ment, ahol az akkori híres kémikusokkal létesített életre szóló kapcsolatot.

Már az egyetemi kémiai kísérletei alatt, 1836-ban feltalálta a zajtalanul gyúló foszforos gyufát. Professzora az egyik előadáson ként ólom-dioxiddal dörzsölt össze azt ígérve a hallgatóságnak, hogy a kén meg fog gyulladni, de ez nem így történt. Ekkor Irinyinek az jutott eszébe, hogy ha kén helyett foszfort használt volna, az már rég égne. Ebből a hirtelen ötletből született a találmány, és megoldódott a régóta keresett zaj nélküli gyufa kérdése. A korábbi gyufa legnagyobb hibája az volt, hogy dörzsöléssel berobbant, miközben a gyújtókeverék egy része szétfröccsent. Irinyi kihagyta a gyújtókeverékből a kálium-klorátot, a foszfort ólom-dioxiddal keverte, ezzel megszűnt a gyújtókeverék szétfröccsenése.

Berlini tanulmányai után 1839-ben visszatért Magyarországra, Budapesten gyújtógyárat alapított. A gyár olyannyira fellendült, hogy naponta félmillió gyufát gyártott, de vetélytársai mindent megtettek, hogy tönkretegyék a jól menő gyárat. Ezért Irinyi – a zajtalanul gyúló foszforos gyufa felfedezője – a gyárat kénytelen volt eladni.

1847-ben 100 holdas vértesi birtokán gazdálkodott: meghonosította a gépi szántást, vetést, boronálást.

1849-ben a Kossuth-kormány megbízta a nagyváradai lőporgyár és ágyúöntöde vezetésével. A hagyomány szerint a híres 12 pontot ő szövegezte meg és küldte Pestre.

Irinyi egyike volt a legtehetségesebb magyar kémikusoknak. Kortársaival együtt részt vett a magyar kémiai szaknyelv kialakításában is.

Tollbamondási útmutató

A szöveget először egészben végigolvassuk, hívjuk fel előtte a diákok figyelmét arra, hogy ilyenkor ne kezdjenek írni, csak figyelmesen hallgassák végig a szöveget. Ne felejtjük el a címet is felolvasni.

A közbevetések hangmagasságváltására figyeljünk oda: a közbevetések mélyebb hangfekvésűek legyenek.

A kettőspontnál, három helyen is, lebegő hangfekvés legyen, az első és harmadik után az idézetek emeltebb hangfekvéssel induljanak.

A tollbamondás indítása:

„Figyelmesen hallgassátok meg a tollbamondás teljes szövegét. Ezalatt még ne kezdjétek írni, csak gondoljátok végig az írás folyamatát!”

A második felolvasás, a diktálás értelmi szakaszonként lassabb beszédtempóval történjen, de ne szavanként.

A diktálás indítása: „Most a diktálás következik. A szóközökre és ékezetek megfelelő jelölésére ügyeljétek!”

Az új bekezdéseket bemondjuk. Ezt tudnia kell jelölni a diáknak a szokásos beljebb kezdéssel.

A diktálás során ne engedjük közbekérdezni a diákokat, ha esetleg valaki lemaradt, hagyjon ki helyet, hogy a végén, az újbóli felolvasáskor pótolni tudja a hiányzó részt.

A végén ismét felolvassuk a teljes szöveget. Itt ügyeljünk arra, hogy az első felolvasásunkhoz hasonló legyen a szöveg tolmácsolása.

A tollbamondás befejezése: „Most hallgassátok meg újra egyben a szöveget! Nézzétek át írásotokat, ha esetleg valamit javítani szeretnétek, azt egyértelműen javítsátok: egyszer áthúзва és fölé- vagy aláírással!”

A tollbamondás szövege szakaszonkénti diktálással jelölve:

„Most a diktálás következik. A szóközökre és ékezetek megfelelő jelölésére ügyeljenek!”

Tollbamondás |

Irinyi Jánost általában | a zajtalanul gyúló | foszforos gyufa feltalálójaként | tartják számon. | Születésének helye | és időpontja is bizonytalan. | Egyesek szerint 1817-ben | a Bihar megyei Albison, | az Érmelléki-hegylánc | belső oldalán lévő kistelepülésen | látott napvilágot. | Édesapja, Irinyi János, | a báró Mandel család | nagylétai uradalmának | tisztartója volt.

„Új bekezdés.”

Iskoláit Nagyváradon | és Debrecenben végezte. | 19 éves korában már | a bécsi műegyetemen tanult kémiát, | majd Berlinbe ment, | ahol az akkori híres kémikusokkal | létesített életre szóló kapcsolatot. |

„Új bekezdés.”

Már az egyetemi kémiai kísérletei alatt, | 1836-ban feltalálta | a zajtalanul gyúló | foszforos gyufát. | Professzora az egyik előadáson | ként ólom-dioxiddal dörzsölt össze | azt ígérve a hallgatóságnak, | hogy a kén meg fog gyulladni, | de ez nem így történt. | Ekkor Irinyinek | az jutott eszébe, | hogy ha kén helyett | foszfort használt volna, | az már rég égne. | Ebből a hirtelen ötletből | született a találmány, | és megoldódott a régóta keresett | zaj nélküli gyufa kérdése. | A korábbi gyufa | legnagyobb hibája az volt, | hogy dörzsöléssel berobbant, | miközben a gyújtókeverék | egy része szétfröccsent. | Irinyi kihagyta | a gyújtókeverékből a kálium-klorátot, | a foszfort ólom-dioxiddal keverte, | ezzel megszűnt | a gyújtókeverék szétfröccsenése.

„Új bekezdés.”

Berlini tanulmányai után | 1839-ben visszatért Magyarországra, | Budapesten gyújtógyárat alapított. | A gyár olyannyira fellendült, | hogy naponta félmillió gyufát gyártott, | de vetélytársai mindent megtettek, | hogy tönkretegyék | a jól menő gyárat. | Ezért Irinyi | – a zajtalanul gyúló | foszforos gyufa felfedezője | – a gyárat kénytelen volt eladni. |

„Új bekezdés.”

1847-ben 100 holdas | vértesi birtokán gazdálkodott: | meghonosította a gépi szántást, | vetést, boronálást. |

„Új bekezdés.”

1849-ben a Kossuth-kormány | megbízta a nagyváradit | lőporgyár és ágyúöntöde vezetésével. | A hagyomány szerint | a híres 12 pontot | ő szövegezte meg | és küldte Pestre. |

„Új bekezdés.”

Irinyi egyike volt | a legtehetségesebb magyar kémikusoknak. | Kortársaival együtt részt vett | a magyar kémiai szaknyelv kialakításában is.

„Most hallgassátok meg újra egyben a szöveget! Nézzétek át írásotokat, ha esetleg valamit javítani szeretnétek, azt egyértelműen javítsátok: egyszer áthúzza és fölé- vagy aláírással!”

Javítási útmutató

Általános javítási útmutató:

1. A különböző súlyú hibákat piros színnel aláhúzva javítjuk a dolgozatokban, kis hiba: 1 vonalas aláhúzás, súlyos hiba: 2 vonalas aláhúzás, durva hiba: 3 vonalas aláhúzás (nem a teljes szót, hanem csak a hibás helyen húzzuk alá, a betű alatt vagy a szóhatáron, ugyanis egy szóban akár több helyen is lehet különböző típusú hiba).
2. Hibalehetőségek és értékelésük:
  - Durva hibák (3 hp):
    - msh.-időtartam jelölésének tévesztése durva hiba: 3 hp (múlt idő jele stb. *hallgatóságnak, gyulladni* stb.)
    - msh.-törvényszerűség hibája (l+j) durva hiba: 3 hp (részleges és teljes hasonulás, összeolvadás hibái)
    - népnév kezdőbetűjének tévesztése durva hiba: 3 hp
    - a tulajdonnév kezdőbetűjének tévesztése darabonként durva hiba: 3-3 hp
    - tulajdonnév *-i* képzős formájának tévesztése 3 hp (pl. *nagylétai*)
    - a *j* hang hibás jelölése durva hiba: 3 hp (*Édesapja, feltalálója, tisztartója, vetélytársai, olyannyira* stb.)
    - a tárgy ragjának tévesztése durva hiba: 3 hp
    - igekötős igék, igenevek hibás írása: 3 hp (pl. *feltalálta, dörzsölt össze, meg fog gyulladni*)
  - Súlyos hibák (2 hp):
    - egybeírt formának a tévesztése súlyos hiba: 2 hp (pl. *tisztartója, gyújtókeverék, gyújtógyárat, százholdas* stb.)
    - különírt formának a tévesztése súlyos hiba: 2 hp (pl. *életre szóló, kén helyett, nem így* stb.)
    - a köznévi kezdőbetűjének tévesztése darabonként súlyos hiba: 2 hp (pl. *bécsi műegyetemen, gyújtógyárat* stb.)
    - a tulajdonnév kötőjeles, egybe- vagy különírt formájának tévesztése súlyos hiba: 2 hp (pl. *Mandel család*)
    - köznévi kezdőbetűjének tévesztése súlyos hiba: 2 hp
    - mgh.-időtartam jelölésének tévesztése súlyos hiba 2 hp
  - Kis hibák (1 hp):
    - írásjelhibák
    - ha a szám után nem kell pont, ha mégis van, kis hiba: 1 hp
    - a vessző elmaradása kis hiba: 1 hp
3. A hibaszámokat a margóra ugyanabban a sorban egymás után kiírjuk, pl. -2, -3, -1,-1 stb., hogy a hibapontokat könnyebben lehessen összeadni.
4. Nincsenek típushibák (még az írásjelek esetében sem), minden tévesztésért a súlyosságuknak megfelelő hibapontot adjuk.
5. Ha ugyanaz a hiba ugyanabban a szóalakban (csak teljesen megegyező alak esetében) ismét előfordul, akkor a hibás írásmódot javítjuk, de újabb hibapontot nem adunk.
6. A betűtévesztés, betűkihagyás 1 hp
7. A szótag- vagy szótévesztés, szótag- vagy szókihagyás 2 hp
8. A nem megfelelő ékezet használata (gerendázás a két pont helyett) minden esetben javítani kell, és a végén a hibapontok számához hozzáadunk 2 hp-ot.
9. A bekezdéseket a diktálásakor bemondjuk, aki ennek ellenére nem jelöli megfelelően a bekezdést beljebb kezdéssel, az 2 hp-ot kap. A bekezdés jelölésére nem fogadható el az egy sor kihagyás. Ez is 2 hp-ot ér.

10. Ha nem egyértelmű az ékezet vagy az egybe-, illetve különírás jelölése (félhosszú vagy elkapott hosszabb vonás a pont helyett, illetve a szokásos szótávolságtól különböző megoldást alkalmaz a diák), akkor azt hibának kell minősíteni, és a súlyosságnak megfelelő hibapontot kell megadni.
11. A javítás után összeadjuk a hibapontokat, és ráírjuk a dolgozat végére. Az aláírásunkkal igazoljuk a javításunkat. A hibapontokat összesítjük, de csak 50 pontig vonunk le, vagyis mínusz pontot nem kaphat a diák a tollbamondásra.

Alternatív megoldások:

- A számok betűvel is írhatók, ilyenkor a számokhoz járuló toldalék kötőjellel kapcsolódik, ha betűvel írjuk, akkor egybeírjuk: pl. *1817-ben / ezernyolcszáztizenhétben, 100 holdas / százholdas*
- közbevetések eltérő jelölése gondolatjelpárral, vesszőpárral, zárójellel: mindegyik írásmód helyes, de kombinálni, keverni nem lehet.
  - a zajtalanul gyúló foszforos gyufa felfedezője –
  - , a zajtalanul gyúló foszforos gyufa felfedezője,
  - (a zajtalanul gyúló foszforos gyufa felfedezője)